

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.888.004
Академія праці, соціальних відносин і туризму
Кільцева дорога, 3-А, м. Київ, 03187

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора Марцеляка Олега Володимировича на дисертацію Капліна Сергія Миколайовича на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності професійних спілок в Україні у контексті зарубіжного досвіду», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право», за спеціальністю 081 – «Право».

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту поданої на захист дисертації, а також наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації.

Ступінь актуальності обраної теми. Сучасна практика реалізації конституційного права на об'єднання безпосередньо пов'язана з тими процесами, що характеризують демократичні пріоритети розвитку політичної та правової системи українського суспільства відповідно до обраного зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію. Необхідність підвищення ролі профспілок у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства є очевидною з урахуванням потенційної можливості їх реального впливу на процес управління суспільними справами та участі у реалізації окремих функцій держави.

Актуальність дослідження конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок в Україні зумовлена також необхідністю реформування конституційних засад функціонування цього важливого інституту громадянського суспільства орієнтованого на захист прав людини і громадянина, що не можливо зробити без урахування та сприйняття досвіду зарубіжних країн.

Важливість дисертаційної роботи С. М. Капліна визначається й тим, що вона є одним з небагатьох досліджень в Україні, в якому на фундаментальному теоретико-методологічному рівні, з урахуванням широкого використання категорій конституційного права та сучасного конституціоналізму здійснена спроба комплексного осмислення концептуальних проблем конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок в Україні та зарубіжних країнах як основної форми соціальної взаємодії між державою та громадянським суспільством.

Також незважаючи на те, що окремі питання конституційно-правового статусу професійних спілок в Україні знайшли своє висвітлення як в роботах вітчизняних, так і зарубіжних науковців, питання, які висвітлюються у дисертації С.М. Капліна не достатньо глибоко розроблені в науці конституційного права.

Про актуальність дисертаційної роботи С. М. Капліна свідчить і те, що вона виконана у межах планів наукових досліджень Академії праці, соціальних відносин і туризму. Також дане дослідження є складовою науково-дослідної теми Академії праці, соціальних відносин і туризму «Соціально-економічні основи праці в умовах глобалізаційних трансформацій» (номер державної реєстрації 0116U004347).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Капліна Сергія Миколайовича “Конституційно-правове забезпечення діяльності професійних спілок в Україні у контексті зарубіжного досвіду” є актуальною та відповідає вимогам часу і вітчизняної практики державотворення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність визначається тим, що вони підтверджені серйозними науковими доказами, емпіричними фактами і є переконливими.

Зокрема, про це свідчить значна кількість і різноманітність опрацьованої джерельної бази. Автором розглянуто усі чинні нормативно-

правові акти, що регулюють конституційно-правовий статус професійних спілок в Україні, проаналізовано найважливіші міжнародні договори у цій сфері. Дослідження проблематики здійснювалось з врахування зарубіжного досвіду у цій галузі. Капліним С.М. використано значний масив літературних джерел, зокрема, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених.

Емпіричну базу дослідження становлять Конституція України, конституції зарубіжних країн, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти у досліджуваній сфері, дані соціологічних досліджень, а також матеріали практики конституційного будівництва, що містяться у вітчизняній і зарубіжній науковій правовій літературі.

В процесі дослідження конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок використовувались сучасні методи пізнання, виявлені та розроблені філософією, історією, соціологією, теорією держави і права та галузевими юридичними науками, апробовані юридичною практикою. Методологічну основу роботи складають сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових принципів і підходів та спеціально-наукових методів пізнання конституційно-правових явищ, використання яких дало змогу отримати науково-обґрунтовані результати, що забезпечують об'єктивний аналіз предмета дослідження. Зокрема, застосовувались такі загальнонаукові методи: системний, структурно-функціональний, формально-логічний, історичний, соціологічний, аксіологічний, а також метод абстрагування. Також в дисертації широко використовувались і спеціально-юридичні методи: порівняльно-правовий метод і метод конституційної компаративістики.

Зміст роботи відповідає заявленій темі, сформульованим завданням та предмету дослідження. Структура дисертації характеризується цілісністю й логічною послідовністю, відображає загальне бачення досліджуваної проблематики.

Матеріал в роботі викладено чітко та послідовно, окремі розділи роботи рівноцінні між собою. Сформульовані у вступі й розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими і перспективними для дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, належним чином обгрунтовані і достовірні, викликають безсумнівний науковий інтерес. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства, спрямовані на подальший розвиток та удосконалення конституційно-правового статусу професійних спілок в Україні.

Новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автор поставив перед собою нерозроблені раніше завдання, розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і розробити ряд пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства. Ступінь наукової новизни проведеного дисертаційного дослідження, науковий рівень сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідають головним вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, та складають значний інтерес для науки конституційного права як у науково-теоретичному, так і у праксеологічному вимірах, зокрема, мають значення для сучасної юридичної та державотворчої практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексним, науковим, монографічним дослідженням конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок в Україні у контексті зарубіжного досвіду. У результаті дослідження сформульовано й умотивовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, що мають важливе теоретичне та практичне

значення. Вимогам наукової новизни загалом відповідають сформульовані у дисертаційній роботі положення та висновки, передусім пов'язані з:

– визначенням профспілки як суб'єкта конституційних правовідносин, під якою пропонується розуміти добровільну, неприбуткову, самоврядну, самостійну організаційно-правову форму реалізації трудових та соціально-економічних конституційних прав людини, що здійснює представництво та захист групових професійних інтересів її учасників через їх поєднання та узгодження з іншими сторонами соціального діалогу;

– розробкою комплексної класифікації функцій профспілок за кількома критеріями: 1) за сферами взаємодії з інститутами публічної влади та громадянського суспільства (представницька, правозахисна, політико-правова, громадського контролю, медіативна (посередницька); міжнародного співробітництва; 2) за сферами суспільних відносин (соціальну, політичну, економічну, етично-виховну, ідеологічну (духовно-культурну), інформаційну, екологічну, інтеграційну та інші); 3) за характером системної взаємодії (внутрішні та зовнішні); 4) за способами впливу на суспільні відносини (активні (явні), пасивні (латентні, приховані), агресивні); 5) за способами охорони та захисту прав працівників (правоохоронна, правозахисна, правореалізаційна, правовідновлююча);

– класифікацією гарантій забезпечення діяльності профспілок, в основу якої покладено як базовий критерій - характер суспільно-політичної взаємодії і усі гарантії пропонується поділяти на: загальні (загальносоціальні) та спеціально-юридичні (правові). При цьому загальні (загальносоціальні) гарантії діяльності профспілок пропонується диференціювати за різними сферами суспільних відносин на: соціально-економічні, політичні, духовно-культурні та інші. Спеціально-юридичні (правові) гарантії класифікувати за такими критеріями: 1) за галузевою ознакою забезпечення діяльності профспілок (конституційні, цивільні, трудові, адміністративні тощо); 2) за специфікою правового забезпечення діяльності профспілок (нормативно-правові, організаційно-правові,

значення. Вимогам наукової новизни загалом відповідають сформульовані у дисертаційній роботі положення та висновки, передусім пов'язані з:

– визначенням профспілки як суб'єкта конституційних правовідносин, під якою пропонується розуміти добровільну, неприбуткову, самоврядну, самостійну організаційно-правову форму реалізації трудових та соціально-економічних конституційних прав людини, що здійснює представництво та захист групових професійних інтересів її учасників через їх поєднання та узгодження з іншими сторонами соціального діалогу;

– розробкою комплексної класифікації функцій профспілок за кількома критеріями: 1) за сферами взаємодії з інститутами публічної влади та громадянського суспільства (представницька, правозахисна, політико-правова, громадського контролю, медіативна (посередницька); міжнародного співробітництва; 2) за сферами суспільних відносин (соціальну, політичну, економічну, етично-виховну, ідеологічну (духовно-культурну), інформаційну, екологічну, інтеграційну та інші); 3) за характером системної взаємодії (внутрішні та зовнішні); 4) за способами впливу на суспільні відносини (активні (явні), пасивні (латентні, приховані), агресивні); 5) за способами охорони та захисту прав працівників (правоохоронна, правозахисна, правореалізаційна, правовідновлююча);

– класифікацією гарантій забезпечення діяльності профспілок, в основу якої покладено як базовий критерій - характер суспільно-політичної взаємодії і усі гарантії пропонується поділяти на: загальні (загальносоціальні) та спеціально-юридичні (правові). При цьому загальні (загальносоціальні) гарантії діяльності профспілок пропонується диференціювати за різними сферами суспільних відносин на: соціально-економічні, політичні, духовно-культурні та інші. Спеціально-юридичні (правові) гарантії класифікувати за такими критеріями: 1) за галузевою ознакою забезпечення діяльності профспілок (конституційні, цивільні, трудові, адміністративні тощо); 2) за специфікою правового забезпечення діяльності профспілок (нормативно-правові, організаційно-правові,

матеріально-фінансові; 3) за функціональною спрямованістю (гарантії охорони, гарантії захисту, гарантії реалізації, гарантії відновлення); 4) за терміном дії (постійні, тимчасові).

– аргументацією щодо необхідності впровадження міжсекторної моделі соціального діалогу в форматі трипартизму, але в перспективі варто сприяти залученню і більш широкого кола суб'єктів громадянського суспільства з метою трансформації та наближення до більш демократичної моделі мультипартизму (тетрапартизму);

– аргументацією необхідності реалізації профспілками медіативної (посередницької) функції, оскільки за активної участі профспілок в якості медіаторів (посередників) можна дійти консенсусу сторонам без загострення непорозуміння з боку громадян ще напередодні економічних і соціальних змін, зокрема в сфері розвитку потенціалу, продуктивності, міграції, безпеки і гігієни праці, гендерної рівності та питань, пов'язаних з відмовою від дискримінації, або у зв'язку з впровадженням в країні трудових норм згідно з ратифікованими міжнародними договорами;

– розумінням профспілки як інституту громадянського суспільства, який безпосередньо не є власне політичним інститутом, проте для виконання основної мети своєї діяльності – представництва та захисту інтересів прав працівників вони не можуть залишатись поза політичною системою, адже, з одного боку, мають доволі потужний організаційний, матеріальний та кадровий потенціал, а, з іншого, для досягнення результату їм необхідна політична основа, що стане реальним важелем впливу в процесі налагодження діалогу з органами публічної влади та роботодавцями;

– пропозицією щодо необхідності реформування чинного законодавства на предмет розширення функціонального потенціалу участі профспілок як самостійного суб'єкта законодавчого та виборчого процесів.

Окремої уваги заслуговує спроба автора аргументації наукової позиції, відповідно до якої вважається, що для ефективної соціальної взаємодії важливим є вибір оптимальної моделі соціального партнерства, яка

забезпечуватиме функціонування надійних механізмів здатних забезпечувати підпорядкування держави контролю громадянського суспільства та налагодження консенсусу між усіма суб'єктами конституційних правовідносин. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дозволив автору зробити висновок, що на сьогоднішній день для України варто запозичити саме міжсекторну модель соціального діалогу в форматі трипартизму, але в перспективі варто сприяти залученню і більш широкого кола суб'єктів громадянського суспільства з метою трансформації та наближення до більш демократичної моделі мультипартизму (тетрапартизму) (с.78, 79 дисертації).

Наукової цінності дослідженню надає аналіз сучасних тенденцій, що впливають (переважно негативно) на розвиток профспілкового руху. Серед яких він виділяє: 1) скорочення чисельності профспілкового руху та зниження ефективності діяльності профспілок в процесі захисту соціальних та трудових прав працівників; 2) зниження кредиту довіри до профспілок з боку працівників; 3) зниження соціальної відповідальності з боку як роботодавців, так і профспілок перед працівником; 4) застаріла нормативно-правова база; 5) вплив глобалізації на послаблення ефективності профспілкового руху; 6) структурні зміни в сфері соціально-трудова відносин та запровадження нетипових форми зайнятості; 7) усунення профспілок від сфери прийняття важливих державно-владних рішень та небажання влади дослухатись до профспілкових ініціатив; 8) реструктуризація профспілок шляхом об'єднання на міжнародному рівні; 9) профспілковий плюралізм; 10) підвищення рівня трудової міграції; 11) кліматичні зміни (с.101 дисертації).

Позитивною стороною представленої С. М. Капліним роботи є спроба автора сформулювати оригінальні та новаторські дефінітивні конструкції у досліджуваній сфері, враховуючи, що на сучасному рівні розвитку юридичної науки упорядкування, розвиток та вдосконалення понятійного апарату конституційного права – одне з актуальних завдань, що обов'язково потребує вирішення. Розвиток і вдосконалення правових понять означає їх

збагачення, уточнення і конкретизацію, заміну старих понять новими, оскільки перші не можуть умістити і охопити істотні властивості реальних відносин конституційно-правової дійсності, що постійно змінюються.

Усе це у сукупності свідчить про те, що С. М. Капліним виконано самостійну дослідницьку роботу, цінність якої визначається її актуальністю, науковою новизною, а також важливістю для розвитку науки конституційного права і практики державотворення.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Матеріали дисертаційного дослідження всебічно і повно викладені в опублікованих працях дисертантки. Основні положення дисертації знайшли відображення у 8-ми публікаціях у тому числі: 4 наукових статтях, із них 3 опубліковані у вітчизняних виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Публікації повністю відповідають положенням, висновкам і рекомендаціям дослідження, а також вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження у правотворчій, правозастосовній, науково-дослідній діяльності, навчальному процесі належно висвітлено в дисертації і сумнівів не викликає. Отримані висновки і положення можуть бути використані:

– у *правотворчій роботі* – як теоретичний матеріал для системного конституційно-правового реформування вітчизняного законодавства щодо організації та діяльності профспілок;

– у *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності функціонування профспілок як інститутів громадянського суспільства та їх ролі в конституційному механізмі публічної влади в Україні;

– у *науково-дослідній сфері* – для подальших наукових досліджень в сфері конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок в Україні;

– у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників із конституційного права України, при викладанні відповідних навчальних дисциплін і спецкурсів; у науково-дослідній роботі студентів.

Дисертація є самостійною завершеною роботою, порушення академічної доброчесності в дисертаційній роботі, на наш погляд, відсутні. Дисертаційне дослідження оформлено у відповідності до вимог, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У цілому робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують поставлені автором наукові завдання та мають суттєве значення для науки конституційного права.

Позитивна оцінка дисертаційної роботи в цілому та її окремих аспектів не виключає необхідності висловити ряд **критичних зауважень та побажань** щодо окремих положень роботи, які загалом мають дискусійний характер і не заперечують схвальної оцінки дисертаційної роботи С.М. Капліна.

По-перше, формулюючи доктринальну дефініцію дисертант акцентує увагу на тому, що профспілка є «...організаційно-правовою формою реалізації трудових та соціально-економічних конституційних прав людини, що здійснює представництво та захист групових професійних інтересів її учасників...». Такий підхід звужує семантичне навантаження профспілки як конституційно-правової категорії, адже орієнтує її функціональний потенціал лише на захист трудових та соціально-економічних прав людини, але в сучасних умовах розвитку системи прав людини в умовах глобалізації варто розширити спектр прав людини, який захищали б профспілки, а також не слід залишати поза увагою той фактор, що профспілки захищають не тільки групові професійні інтереси, а й індивідуальні права її учасників (с.94 дисертації).

По-друге, в дослідженні (с. 137) автор пропонує класифікацію функцій профспілок здійснювати за кількома критеріями: 1) за сферами взаємодії з інститутами публічної влади та громадянського суспільства (представницька, правозахисна, політико-правова, громадського контролю, медіативна (посередницька); міжнародного співробітництва; 2) за сферами суспільних відносин (соціальну, політичну, економічну, етично-виховну, ідеологічну (духовно-культурну), інформаційну, екологічну, інтеграційну та інші); 3) за характером системної взаємодії (внутрішні та зовнішні); 4) за способами впливу на суспільні відносини (активні (явні), пасивні (латентні, приховані), агресивні); 5) за способами охорони та захисту прав працівників (правоохоронна, правозахисна, правореалізаційна, правовідновлююча). Однак не всі ці функції дисертантом охарактеризовані.

По-третє, говорячи про питання механізму взаємодії профспілок з інститутами публічної влади та громадянського суспільства автор пропонує здійснювати це крізь призму реалізації їх функцій (с.137). При цьому змістове навантаження кожної з виділених функцій варто співвідносити з окресленої специфікою та можливістю їх взаємодії не тільки з роботодавцями, але й з органами публічної влади в процесі налагодження соціального діалогу, але такий підхід, на нашу думку, не дозволяє визначити оптимальну модель системної інституційної взаємодії профспілок з інститутами публічної влади та громадянського суспільства.

По-четверте, в дисертації здійснюється аналіз сучасних тенденцій, що впливають (переважно негативно) на розвиток профспілкового руху (с.166-189, 191). Проте, для зміни якісного потенціалу профспілок та перспектив розвитку досліджуваного конституційно-правового інституту варто більшу увагу приділити визначенню пропозицій та конкретизувати механізм подолання негативних тенденцій, що стоять на заваді розвитку профспілкового руху в Україні та світі, особливо в сучасних умовах пандемії COVID-19.

Проте висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і лише відображають необхідність наукової дискусії та подальшого дослідження проблем конституційно-правового забезпечення діяльності профспілок.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертація є комплексним, узагальненим дослідженням та характеризується високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю практичних рекомендацій.

Враховуючи викладене вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Конституційно-правове забезпечення діяльності професійних спілок в Україні у контексті зарубіжного досвіду» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 608), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а тому її автор – Каплін Сергій Миколайович, за результатами захисту у встановленому порядку заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Заслужений юрист України

Олег МАРЦЕЛЯК

Планс
ВУЕНА
КАРАУЛЬНА Н.В.
31.12.2021р.

